

Nr 21.

Andra kammarens allmänna beredningsutskotts utlåtande över motion om viss ändring av instruktionen för statens tobaksnämnd, m. m.

I en inom andra kammaren väckt motion, nr 229, har herr *Lundberg* föreslagit, att riksdagen måtte besluta att hos Kungl. Maj:t hemställa, att instruktionen för statens tobaksnämnd måtte så ändras, att handeln med tobaksvaror blir fri och nämndens koncessionslämnande verksamhet upphör samt att enhetliga rabatter utgår till distributörerna av tobaksvaror, vilka även äger rätt att å tobaksvaror lämna återbäring till konsumenterna.

Enligt 4 § av lagen den 11 juni 1943 angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror (monopollagen) skall monopolets utövare på lämpligt sätt tillhandahålla åt enskilda återförsäljare såväl inom riket tillverkade som ock importerade tobaksvaror. Därvid skall monopolets utövare i samråd med tobaksnämnden söka anpassa försäljningsställets antal med hänsyn till möjligheten för de återförsäljare, vilkas rörelse företrädesvis omfattar försäljning av tobaksvaror, att uppnå skälig omsättning, i den mån så kan ske utan åsidosättande av allmänhetens och monopolets utövares intressen.

Genom denna bestämmelse har sålunda det i 1914 års förordning angående statsmonopol å tobakstillverkningen i riket intagna stadgandet, att handeln med tobaksvaror skulle vara fri, upphävts. Enligt 21 § i monopolagen må tobaksvara icke säljas till allmänheten efter annat pris än det å förpackningen utsatta priskurantpriset. Överträdelse av bestämmelsen är straffbelagd.

Enligt 32 § har tobaksnämnden till uppgift att i samarbete med monopolets utövare ävensom befintliga sammanslutningar av enskilda återförsäljare verka för en sund utveckling av tobakshandeln. Nämnden skall i sådant syfte i frågor rörande införsel av utländska tobaksvaror samt rörande förhållandet mellan monopolets utövare och de enskilda återförsäljarna efter erforderliga undersökningar till monopolets utövare avge begärda yttranden eller, när skäl därtill är, egna framställningar. — Av nämndens sju ledamöter skall två företräda de enskilda återförsäljarnas intressen.

3 § av instruktionen för statens tobaksnämnd, SF 1943:350, innehåller följande föreskrifter:

Bihang till riksdagens protokoll 1952. 13 saml. Nr 21.

»I fråga om beviljande av rätt till inköp mot rabatt hos monopolets utövare för bedrivande av detaljhandel med tobaksvaror i stad eller stadsliknande samhälle skall nämnden verka för att all varsamhet, som är förenlig med allmänhetens berättigade anspråk på bekväm tillgång till tobaksvaror och monopolets utövares intressen, iakttages samt att dylik rätt företrädesvis beviljas personer med kännedom om tobakshandeln eller med annan affärskunskap.

Uppkommer till behandling inom nämnden fråga om beviljande av inköpsrätt, som nyss sagts, för bedrivande av s. k. specialtobakshandel å nybebyggt område i stad eller stadsliknande samhälle, där sådan handel förut bedrivs, skall nämnden undersöka, huruvida skäl föreligga att i stället för beviljande av ny inköpsrätt bereda person, som inom annan del av samhället idkar specialtobakshandel, tillfälle att överflytta sin rörelse till det nybebyggda området samt i sådant fall hos monopolets utövare förordna dylik åtgärd.

Har överflyttning begärts av inköpsrätt, varom här är fråga, till ny innehavare av specialtobakshandel, skall nämnden, innan yttrande över dylik ansökan avgives, undersöka, huruvida med hänsyn till den överlätna affärslokalens belägenhet och andra omständigheter, som nämnden finner vara av betydelse, nöjaktiga förutsättningar för rörelsens bedrivande kunna anses vara för handen.»

Utskottet har inhämtat yttrande över motionen från tobaksnämnden samt berett Tobakshandlarnas riksförbund, Sveriges köpmannaförbund och Kooperativa förbundet tillfälle att yttra sig.

Tobaksnämnden och Tobakshandlarnas riksförbund avstyrker motionen. Köpmannaförbundet instämmer i motionens syfte men anser det vara ogörligt för riksdagen att med stöd av motionen ta direkt ställning till förevarande spörsmål. Kooperativa förbundet instämmer även med motionären men föreslår, att riksdagen måtte begära utredning i syfte att göra näringsfrihetsförordningens bestämmelser i full utsträckning tillämpliga på tobakshandeln.

Tobaksnämnden anför i huvudsak:

Detaljhandeln med tobaksvaror har under den tid Tobaksmonopolet ägt bestånd varit föremål för uppmärksamhet vid flera tillfällen. I det betänkande, som ligger till grund för monopollagen, hade anförts, att det ur såväl social som statsfinansiell synpunkt var betydelsefullt, att påtagliga missförhållanden inom detaljhandeln med tobaksvaror avlägsnades samt att staten hade ett starkt ekonomiskt intresse av att detaljhandeln erhöi en sund utveckling.

Efter nämndens tillstyrkan har Tobaksmonopolet hittills inlöst åtskilliga tobaksaffärer med otillfredsställande omsättning samt medverkat till att mindre bärkraftiga affärer utflyttats till nybebyggda områden. Nytableteringskontroll, som omfattat icke blott tobaksaffärer utan även andra försäljningsställen, har bedrivits, varjämte nämnden haft att yttra sig över ansökningar om tillstånd till kioskhandel med tobaksvaror. Nämnden har i sin verksamhet sökt tillse, att allmänhetens intresse icke eftersattes samt att

befintliga tobaksaffärer ger sina innehavare en nöjaktig inkomst. Den saneringsverksamhet, som hittills bedrivits, har medfört, att tobakshandelns ställning f. n. är betydligt bättre än vid lagens tillkomst. Allmänhetens möjligheter att inköpa tobaksvaror har också stadigt förbättrats såväl under vanlig affärstid som på kvällar och söndagar, därvid tobaksautomaterna kommit att spela en mycket betydande roll.

Under senare år har i olika sammanhang gjorts gällande, att 1943 års monopollag är i behov av översyn. Framställning därom har nyligen gjorts av Aktiebolaget Svenska pressbyrån. Enligt vad nämnden inhämtat överväges inom kungl. finansdepartementet att igångsätta en sådan utredning. Motionen torde därför icke böra föranleda någon riksdagens åtgärd. — Den ändring av monopollagen, som motionären synes avse, torde få betydelsefulla konsekvenser ur statsfinansiell och social synpunkt. Det är icke heller säkert, att en friare handel med tobaksvaror kommer att medföra en billigare och bättre distribution än den nuvarande. Nämnden erinrar till sist om att enhetliga rabatter f. n. utgår till samtliga direkta återförsäljare samt att dessa vid försäljning till allmänheten icke äger lämna rabatt eller återbäring i någon form.

Tobakshandlarnas riksförbund anför bl. a.:

Tobaksnämndens saneringsarbete har varit synnerligen värdefullt, men ännu återstår åtskilligt att göra. Utflyttningsverksamheten har i hög grad hindrats av restriktionerna på byggnadsmarknaden, och alltför få tobaksaffärer med alltför låg omsättning, vilka bör utflyttas eller hjälpas på annat sätt. Nämndens arbete har varit en god affär för staten. Statens kostnader för nämnden har kompenserats genom mångdubbelt minskade rabatter. Efter tillkomsten av tobaksnämnden har rabatten minskats från 10,6 till 8,5 %. Allmänhetens intresse har samtidigt beaktats, vilket framgår därav att antalet försäljningsställen från 1945 till 1950 ökats från 23 300 till 25 600. Därtill kommer, att allmänheten numera genom tobaksautomater har synnerligen god tillgång till tobaksvaror dygnet om.

Handeln med tobaksvaror kan icke bli fri genom ändring av nämndens instruktion. Härför kräves ändring av 4 § i monopollagen. Vid ställningstagandet till kravet om fri tobakshandel kan man ej komma ifrån det faktum, att distributionen av tobaksvaror måste bli beroende av Tobaksmonopolets existens. Av olika anledningar har icke någon, icke ens motionären, på allvar velat ifrågasätta, att det statliga monopolet upphäves. Motionären misstar sig, då han tror, att en oreglerad tobakshandel skulle rationalisera bort de mindre bärkraftiga affärerna. Om den nuvarande regleringen av detaljhandeln ej funnits, hade säkerligen antalet tobaksaffärer varit det dubbla. Förbundet instämmer helt i kravet på en rationell varudistribution men anser, att en sådan är på väg med den nuvarande ordningen. Specialtobaksaffärernas antal har minskat samtidigt som de fått sin omsättning ökad. Ett socialt problem håller på att lösas, distributionskostnaderna förbilligas, och

allmänhetens bekväma tillgång till tobaksvaror förbättras stadigt. Den nuvarande ordningen är sålunda icke samhällsskadlig men väl ur social och samhällsekonomisk synpunkt försvarlig, så länge ett tobaksmonopol finns.

Sveriges Köpmannaförbund anför i huvudsak:

Förbundet anser, att den regleringsverksamhet, som hittills bedrivits, i betydande utsträckning åstadkommit vad statsmakterna eftersträvat genom 1943 års monopollagstiftning, nämligen en med beaktande av alla parterers intressen »sund utveckling av handeln med tobaksvaror». Handeln med tobaksvaror kan emellertid icke frigöras genom ändring av tobaksnämndens instruktion. Förbundet hyser full förståelse för de tankegångar, som ligger bakom motionen, nämligen ernående av en friare konkurrens, en bättre service och enklaste möjliga distributionssystem. Detta torde möta stora svårigheter, då här är fråga om en vara, som omhänderhas av ett monopolföretag, vars existens f. ö. motionären ej ifrågasätter. Då därmed sammanhängande problem och vägarna att nå fram till en ändamålsenlig lösning synes vara för lösligt redovisade i motionen, torde det icke vara möjligt för riksdagen att ta ställning till detta betydelsefulla problem.

Styrelsen för Kooperativa förbundet anför bl. a.:

Genom motionen framlägges inför riksdagen ånyo i hela dess vidd frågan om den statliga tobakshandelsregleringen, på vilken styrelsen vid flera tillfällen tidigare framlagt sina med motionären i väsentliga avseenden sammanfallande synpunkter. Styrelsen har sålunda senast i sitt yttrande i februari 1952 över nyetableringssakkunnigas betänkande framfört sin syn på detta spörsmål. De sakkunniga har tagit bestämd ståndpunkt till nyetableringskontrollen. Det påpekas, att det finns en avsevärd risk för att denna kan ge detaljhandeln en struktur, som icke överensstämmer med konsumenternas intressen. En genomförd nyetableringskontroll kan hämma en effektivisering inom distributionen eller i varje fall förhindra, att eventuella rationaliseringsåtgärder i tillbörlig utsträckning blir till gagn för konsumenterna. De sakkunniga har framhållit vikten av att märkesvaror på lika villkor tillhandahållas alla dem, som önskar sälja dem. I fråga om tobakshandelsregleringen har i betänkandet påvisats, att här föreligger en nyetableringsreglering av samma slag och med samma verkan som den privata nyetableringskontrollen. Styrelsen har i sitt yttrande över detta betänkande föreslagit en sådan ändring av lagstiftningen beträffande tobakshandeln, att den bringas i överensstämmelse med den allmänna slutsats, vartill nyetableringssakkunniga kommit i fråga om den enskilda nyetableringskontrollen, nämligen att man bör ställa sig avvisande mot organiserad nyetableringskontroll.

De möjligheter, som öppnas vid ett frigivande av handeln för rationalisering och därav följande utgiftsbesparing för den enskilda konsumenten, kan anses begränsade genom tillverkningens monopolisering och beskattningens tyngd. Icke desto mindre tillhör tobakshandelsregleringen de företeelser,

som står i vägen för framsteg och ändamålsenlighet inom folkhushållet. Konsumenternas bekvämlighet bör sättas i första rummet, vare sig varan är umbärlig eller ej. De självtillräckliga avgöranden, som nu fattas, är sådana, att de endast kan göras av den, som äger ett fullständigt monopol. Att staten håller sin hand över skråmässiga regleringar av vad slag de vara må är dubbelt farligt. Styrelsen anser sig med all kraft kunna ansluta sig till motionens syfte. Ett återställande av handelns frihet kräver emellertid ändring av monopollagen. Om denna omarbetas så att stadgandet om hänsynstagande, vid beviljade inköpstillstånd, till skälig omsättning för tobaksaffärerna borttas — varigenom handeln med tobaksvaror åter blir i praktiken fri — bortfaller den viktigaste funktionen för tobaksnämnden, vilken därefter blir obehövlig. Styrelsen är vidare angelägen om att stödja motionärens yrkande, att kooperativa föreningar bör äga rätt att lämna återbäring å tobaksvaror till konsumenterna.

Utskottet. I motionen yrkas *dels* att instruktionen för statens tobaksnämnd skall ändras så, att handel med tobaksvaror blir fri och nämndens koncessionslämnande verksamhet upphör, *dels* att enhetliga rabatter skall utgå till distributörerna av tobaksvaror och *dels* att dessa distributörer skall äga rätt att lämna återbäring å tobaksvaror till konsumenterna.

Bestämmelsen om att handeln med tobaksvaror icke är fri finnes icke i instruktionen för statens tobaksnämnd utan i lagen angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror. Handeln kan alltså icke göras fri genom ändring av instruktionen för tobaksnämnden, varför ett bifall till motionen i denna del icke skulle få i motionen avsedd verkan.

Det är icke heller tobaksnämnden, som lämnar »koncession» för bedrivande av tobakshandel. Nämnden har endast att yttra sig över frågor rörande införsel av tobaksvaror samt rörande förhållandet mellan monopolets utövare och de enskilda återförsäljarna, medan det är monopolets utövare, som fattar beslut.

Det i motionen framförda önskemålet om enhetliga rabatter är redan tillgodosett i vad avser dem, som är bemyndigade att göra inköp direkt hos Tobaksmonopolet. Samma rabatt utgår nämligen till alla sådana återförsäljare. Dessa äger i sin tur icke att vid försäljning till allmänheten lämna rabatt. Icke heller äger de rätt att lämna återbäring till konsumenterna. I denna detalj skulle alltså ändring med anledning av motionen kunna vidtagas.

Utskottet vill för sin del icke förneka, att skäl kan föreligga att underkasta förhållandena i handeln med tobaksvaror en undersökning. Många hävdar, att det vore till fördel för konsumenterna om bestämmelserna beträffande handel med tobaksvaror gjordes mindre restriktiva. Enligt vad utskottet inhämtat kommer emellertid den redan länge bebådade utredningen angående tobakshandeln att inom kort igångsättas, varvid samtliga

i motionen berörda frågor torde komma att undersökas. Under sådana förhållanden synes särskild skrivelse om detaljspörsmål icke vara erforderlig.

Utskottet får därför hemställa,

att motion II: 229 ej måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 18 april 1952.

På utskottets vägnar:

PATRIK SVENSSON.

Närvarande: herrar Svensson i Alingsås, Gustafson i Göteborg, Gustafson i Bogla,* Nordkvist,* Pettersson i Ersbacken, Ohlsson i Kastlösa,* Dickson, fru Västberg,* herrar Brandt, Forsberg, Braconier, fröken Vinge, herr Johanson i Kalmar, fru Svedberg,* herrar Löfroth, Larsson i Luttra, Bark, Andersson i Ronneby,* fru Wohlin* och herr Hansson i Önnarp.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herr *Brandt*.